

หน่วยที่ 4

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมในโลกยุคปัจจุบัน

ความหมายของสังคม

นักสังคมวิทยาให้ความหมายของสังคม (จำนง อติวัฒน์สิทธิ์, 2543 : 29) ตรงกับคำว่า ‘Society’ โดยมีความหมาย 2 ประการ คือ สังคม หมายถึง คนโดยทั่วไปที่เป็นกลุ่มๆ หนึ่ง และมีความหมายรวมถึง ความสัมพันธ์ทางสังคมทุกอย่างของบุคคล และกลุ่มย่อยภายในกลุ่มใหญ่ อีกความหมายหนึ่ง คือ สังคม คือ คนจำนวนหนึ่งที่เป็นกลุ่มอิสระจากกลุ่มอื่น และดำรงอยู่สืบเนื่องมายาวนานด้วยตนเอง มีขอบเขตถิ่นฐานที่อยู่ มีสมาชิกทุกเพศ วัย มีแบบแผนการดำรงชีวิต หรือ วัฒนธรรมที่เป็นแบบอย่างเฉพาะของตนเอง

สถาบันทางสังคม

กิจกรรมที่สำคัญต่อการอยู่ร่วมกัน และสมาชิกของสังคมยึดถือปฏิบัติจนกลายเป็นแบบแผน ที่ถาวร เรียกว่า สถาบัน ซึ่งในสังคมหนึ่งๆ ประกอบด้วยสถาบันต่างๆ มากมาย จำนง อติวัฒน์สิทธิ์ (2543 : 77) เสนอว่า การวิเคราะห์สถาบันทางสังคมต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์หรืออิทธิพลที่มีต่อกัน ระหว่างสถาบันต่างๆ ซึ่งสถาบันทางสังคมประกอบด้วย

1. สถาบันครอบครัว สถาบันครอบครัวมีหน้าที่ สร้างสมาชิกใหม่ เลี้ยงดูเด็กให้เจริญเติบโต เป็นสมาชิกที่สมบูรณ์ และมีคุณภาพของสังคม อบรมปลูกฝังระบบสังคมแก่สมาชิกใหม่ ให้ความรัก ความอบอุ่น ควบคุม ความสัมพันธ์ทางเพศ ทำหน้าที่ทางเศรษฐกิจคือ ผลิต และบริโภค กำหนด สถานภาพบุคคล

2. สถาบันการเมือง กิจกรรมทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ เช่น แบบแผนที่กำหนดว่าใคร เป็นผู้ที่มีอำนาจ การได้อำนาจ การแบ่งสรรอำนาจ ขอบเขตในการใช้อำนาจ จนกระทั่งแบบแผนในการ สืบทอดหรือเปลี่ยนแปลงอำนาจ เรียกว่า สถาบันการเมือง ซึ่งจัดเป็นส่วนหนึ่งของการจัดระเบียบ สังคม ความสัมพันธ์ทางอำนาจ หรือกิจกรรมการเมืองมีส่วนสำคัญต่อชีวิตทางสังคมของมนุษย์

3. สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันเศรษฐกิจ (Economic institution) เป็นสถาบันทางสังคมที่ เกี่ยวข้องกับกิจกรรมขั้นพื้นฐานของมนุษย์เพื่อความอยู่รอด มีส่วนประกอบด้วย กิจกรรม 3 ประการ คือ การผลิต การแจกจ่าย และการบริโภค

4. สถาบันศาสนา สถาบันศาสนา คือ สถาบันที่สร้างความเชื่อ สร้างแนวปฏิบัติประเพณีของ ศาสนา ซึ่งศาสนามีประโยชน์ และมีหน้าที่ที่ดีต่อสังคม นักมานุษยวิทยา (จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, 2543 : 102) มองว่า ศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ศาสนารวมหลักความเชื่อ และการปฏิบัติ ทุกอย่างของบุคคลในสังคม ให้ดำเนินไปในระบบเดียวกัน หน้าที่ของศาสนาที่ดีต่อสังคม ตามที่ จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ (2543 : 108) กล่าวไว้ คือ ช่วยเร่งรัดให้สังคมเป็นปึกแผ่น ช่วยกำหนด

สถานภาพของสมาชิก เป็นสื่อใช้ในการอบรมให้รู้ระเบียบของสังคม พร้อมกับการควบคุมทางสังคม และเป็นสถาบันที่จัดเป็นสวัสดิการทางสังคม

5. สถาบันการศึกษา สถาบันการศึกษา คือ แบบแผนบรรทัดฐานหรือระบบความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน การศึกษาเป็นกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการ การศึกษาในอดีตนั้น เป็นการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ ในสังคมเกษตรกรรม สมัยก่อน อาจมีปราชญ์ชาวบ้าน พระ นักการปกครอง หรือ ช่างฝีมือต่างๆ เป็นผู้สอน แต่การศึกษาสมัยใหม่เป็นการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสถานะทางสังคม เปลี่ยนอาชีพจากดั้งเดิมของพ่อแม่ และเด็กสมัยใหม่จะใช้เวลาหลายปีในระบบ การศึกษานี้ ซึ่งโดยทั่วไป การศึกษาสมัยใหม่จะมีหลายรูปแบบ จำแนก อดิวัฒนสิทธิ์ (2543 : 112) การศึกษาอย่างเป็นทางการ (Formal education) การศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ (Informal education) และการศึกษานอกระบบ (Non-formal education)

การศึกษามีหน้าที่โดยการควบคุมของสังคม ได้แก่ สังคมจะเป็นตัวกำหนดการศึกษาที่เหมาะสมกับโครงสร้างและยุคสมัย และในขณะเดียวกัน การศึกษาก็จะทำหน้าที่ควบคุมสังคม และการเปลี่ยนแปลงของสังคม ดังนั้น การทำหน้าที่ระหว่างสังคมกับสถาบันการศึกษาจะดำเนินไปในลักษณะขนานสอดคล้องกัน

วัฒนธรรม

ความหมายของวัฒนธรรม

วัฒนธรรม ในความหมายของ จำแนก อดิวัฒนสิทธิ์ (2543 : 16) คือ แบบแผนการดำเนินชีวิตของกลุ่ม ซึ่งสมาชิกของสังคมหนึ่งได้ยึดถือเป็นแบบแผนของชีวิตร่วมกัน เปรียบเหมือนเครื่องหมายหรือตราประจำกลุ่มที่คนอื่นเห็นแล้ว จะรู้ได้ทันที เช่น ภาษา การแต่งกาย เป็นต้น

ลักษณะของวัฒนธรรม

ลักษณะของวัฒนธรรมตามที่ จำแนก อดิวัฒนสิทธิ์ เสนอ ประกอบด้วยลักษณะ ดังนี้ คือ

1. เป็นแบบพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ (Pattern of learned behavior)
2. เป็นสิ่งที่มีอยู่ร่วมกัน (Shared by members of society)
3. เป็นสิ่งที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา (Transmitted among the members of society)
4. สร้างความพอใจให้แก่มนุษย์ได้ (Culture is gratifying)
5. เป็นสิ่งที่ปรับเปลี่ยนได้ (Culture is adaptive)
6. เป็นผลรวมหรือการผสมผสานทางวัฒนธรรม (Culture is integrative)
7. เป็นรูปแบบพฤติกรรมในอุดมคติที่ต้องยึดถือปฏิบัติตาม (Ideal form of behavior)
8. เป็นลักษณะเหนืออินทรีย์ (Super organic) คือ ลักษณะที่ทำให้มนุษย์รู้จักเรียนรู้

และปรับตัวให้มีชีวิตรอดได้

ความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรม และสังคม คือ วัฒนธรรมเป็นรูปแบบของพฤติกรรม การเรียนรู้ ในขณะที่สังคมเป็นของกลุ่ม หรือกล่าวอีกอย่างก็คือ วัฒนธรรมเป็นพฤติกรรม ส่วนสังคม

เป็นกลุ่มทางสังคมที่ประกอบด้วยกลุ่ม หรือองค์กรต่างๆ (จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, 2543 : 23) ดังนั้น วัฒนธรรม จึงเป็นเหมือนภาพที่สะท้อนของสังคม สังคม และวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่พัฒนาไปพร้อมๆ กัน เป็นสิ่งที่ทำให้สังคมมนุษย์ต่างจากสังคมของสิ่งที่มีชีวิตประเภทอื่น เพราะ

1. มนุษย์รู้จักคิด คือ สามารถใช้ปัญญาคิดค้น รู้จักใช้เหตุผล สามารถสร้างสิ่งต่างๆ ขึ้นได้
2. มนุษย์รู้จักใช้สิ่งอื่นแทนมือตน ซึ่งต่างจากสัตว์หรือสิ่งที่มีชีวิตอื่น ๆ
3. มนุษย์รู้จักพูด ถ่ายทอดความรู้และความรู้สึกให้แก่กันได้

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม

สังคมมนุษย์มีลักษณะเช่นเดียวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ คือ มีการเปลี่ยนแปลง บางสังคมเปลี่ยนแปลงช้าขณะที่บางสังคมเปลี่ยนเร็ว ในอดีตสังคมส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงอย่างช้าๆ จนเกือบไม่มีอะไรเปลี่ยนอย่างสำคัญในรอบร้อยปี แต่ในระยะประมาณร้อยปีที่แล้วสังคมจำนวนหนึ่งเปลี่ยนแปลงอย่างมากจากสภาพสังคมแบบโบราณกลายเป็นสังคมสมัยใหม่ ที่เห็นชัดเจนคือการเปลี่ยนจากสังคมแบบเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม จากสังคมแบบชนบทมาเป็นสังคมเมือง เป็นต้น เนื้อหาต่อไปจะเป็นการนำเสนอเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมในประเด็นต่างๆ

ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม

พวงเพชร สุรัตน์กุล (2545) กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมว่า หมายถึง การเปลี่ยนรูปแบบของโครงสร้างทางสังคม พฤติกรรมทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมทั้งที่เป็นวัตถุ และไม่ใช่วัตถุ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมเป็นไปได้ทั้งในทางบวก และทางลบ คือ มีสิ่งใหม่เกิดขึ้นหรือเพิ่มขึ้น และสิ่งที่มีอยู่เดิมสิ้นสภาพหรือถูกทำลายไป การเปลี่ยนแปลงในทางที่มีสิ่งใหม่ หรือเพิ่มขึ้นที่เห็นชัด ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ ที่เป็นวัตถุสิ่งของ และเทคนิค วิธีการ จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว การขยายตัวของเมือง การสื่อสาร และการคมนาคมที่รวดเร็ว และสะดวก ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เป็นต้น ขณะเดียวกันก็ปรากฏว่า สิ่งของเครื่องใช้ และวิธีการเก่าๆ หลายอย่างถูกยกเลิก หรือน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด เช่น การใช้เกวียน การใช้วัวควายไถนา การใช้หมอต้าแยทำคลอด การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช การบวชตามประเพณี เป็นต้น

ลักษณะทั่วไปของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม

1. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม มักทำให้สังคมทั้งระบบเปลี่ยนได้โดยปกติคนส่วนใหญ่ในสังคมมักเป็นผู้รับการเปลี่ยนแปลงมากกว่าเป็นผู้ริเริ่มทำการเปลี่ยนแปลง
2. การเปลี่ยนแปลง เป็นกระบวนการปรับตัวตามธรรมชาติที่ทำให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่องยาวนานการเปลี่ยนแปลงในส่วนต่างๆ ของสังคมนั้นเกิดขึ้นเร็วช้าไม่เท่ากัน
3. การเปลี่ยนแปลงในส่วนหนึ่งของสังคมมักส่งผลกระทบต่อส่วนอื่น ซึ่งอาจเป็นผลกระทบในทางบวกหรือทางลบก็ได้

แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม

โลกยุคปัจจุบันกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เมื่อเปรียบเทียบกับโลกยุคเก่า การเปลี่ยนเข้าสู่โลกยุคใหม่เริ่มขึ้นราวร้อยกว่าปีมานี้ โดยเริ่มจากสังคมตะวันตกแล้วแพร่กระจายไปทั่วโลก ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงในโลกปรากฏขึ้นชัดเจนหลายประการ เช่น

1. ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว
2. ขนาดของสังคมต่างๆ โดยเฉลี่ยใหญ่ขึ้น
3. มีการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนถาวร และชุมชนเมืองมากขึ้น
4. สังคมมนุษย์มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่างๆ มากขึ้น
5. มีสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นมากมาย
6. มีผลผลิตทางวัฒนธรรม (เช่น ข่าวสาร ความรู้ และบันเทิง)
7. ผลិតภัณฑ์เพิ่มขึ้นมากทั้งชนิด และปริมาณ
8. การจัดระเบียบทางสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น
9. มีความไม่เท่าเทียมภายในสังคม และระหว่างสังคมเพิ่มขึ้น

การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เกิดขึ้นมากน้อย และเร็วช้าไม่เท่ากันในแต่ละสังคม บางสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงมากจนกลายเป็นสังคมที่ก้าวหน้า และเป็นศูนย์กลางของโลกยุคใหม่ หลายสังคมเปลี่ยนแปลงช้า หรือมีการเปลี่ยนแปลงบางด้านที่เป็นปัญหา เช่น ประชากรเพิ่มมากจนกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น จีน อินเดีย ในบางประเทศเน้นการพัฒนาด้านวัตถุเกินไปจนเป็นปัญหาต่อความสัมพันธ์ทางสังคม

แนวโน้มที่กำลังเป็นไปขณะนี้ คือ การแพร่กระจายเทคโนโลยีและระบบเศรษฐกิจจากสังคมที่ “พัฒนาแล้ว” ไปสู่สังคมที่ “ด้อยพัฒนา” หรือ “กำลังพัฒนา” ทั่วโลก หรือที่เรียกว่า “โลกาภิวัตน์” นักสังคมวิทยา มองการเปลี่ยนแปลงในสังคมส่วนใหญ่ รวมทั้งสังคมไทยในปัจจุบันว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงจากสภาพสังคมแบบประเพณีไปสู่สังคมแบบใหม่ เรียกกระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวว่า “การเปลี่ยนเป็นความทันสมัย” (modernization) หรือ “ภาวะทันสมัย” ซึ่งหมายถึง “การเปลี่ยนเป็นแบบสังคมตะวันตก”

องค์ประกอบของความเป็นตะวันตกประกอบด้วย

1. การมีระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรม และระบบทุนนิยม
2. การเป็นสังคมเมือง
3. ความเป็นประชาธิปไตย
4. การดำเนินชีวิต และมีทัศนคติเชิงโลกีย์วิสัย (Secularization)

หลายคนมักเข้าใจว่า “ความทันสมัย” คือ “การพัฒนา” (Development) แต่บางคนกลับเห็นว่า “สังคมที่ทันสมัยอาจไม่พัฒนาได้” ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคำนิยามศัพท์ที่ต่างกัน ดังนั้น ในที่นี้ผู้เรียบเรียงจึงได้นำเสนอลักษณะของ “สังคมที่ทันสมัย” ในแง่มุมที่เป็นสังคมที่พัฒนาแล้ว ดังต่อไปนี้

1. เป็นสังคมอุตสาหกรรม เพราะระบบอุตสาหกรรมเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ตามมา
2. ระบบตลาดเสรี

3. ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย
4. เปิดโอกาสให้มีการเคลื่อนไหวทางสังคม หรือการเลื่อนชนชั้นได้โดยเสรี
5. พลเมืองในสังคมนั้นๆ รับรู้ข่าวสาร และมีส่วนร่วมทางการเมือง มีความสำนึกว่าตนเองมีความสามารถ ไม่ตกอยู่ใต้อิทธิพลของประเพณี พร้อมทั้งจะรับสิ่งใหม่ ใจกว้าง และมีความยืดหยุ่นทางความคิด
6. แบบแผนของระบบการเมือง บรรทัดฐานทางสังคม โครงสร้างทางชนชั้น และบุคลิกภาพของสมาชิกสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมของประเทศต่างๆ ในปัจจุบันมักไม่ใช่เรื่องภายในของประเทศหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับระบบสังคมโลกที่ครอบคลุมระบบเศรษฐกิจโลก การค้า การเงินระหว่างประเทศ และบริษัทข้ามชาติ (Multinational corporation) ซึ่งเป็นระบบที่ทำให้ประเทศต่างๆ ผูกพัน จนกลายเป็นสังคมเดียวกันนั่นคือ “ระบบสังคมโลก”

แนวคิดเกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม

ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Multi-Culture) เป็นมโนทัศน์ที่เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 1970 ในประเทศออสเตรเลีย และแคนาดา โดยมีสาเหตุมาจากความขัดแย้งเรื่องนโยบายการกีดกันทางวัฒนธรรมของรัฐ ปัญหาการแบ่งแยก/กีดกันชนพื้นเมืองออกจากพื้นที่สังคม ปัญหาการควบคุมรูปแบบทางวัฒนธรรมซึ่งร่างโดยชาวยุโรปผิวขาวที่มาตั้งรกรากในประเทศทั้งสองที่กระทำต่อผู้อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ซึ่งไม่ใช่ชาวยุโรป ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีรูปแบบทางวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากของลักษณะทางวัฒนธรรม และวิถีในการดำเนินชีวิตแบบกระแสหลัก แม้กระทั่ง การใช้ภาษาถิ่นหรือภาษาอื่นๆ แทนที่จะเป็นภาษาทางการ นอกจากนี้ ยังรวมถึงการละเลยต่อวัฒนธรรมของชนพื้นเมืองดั้งเดิม ปัญหาดังกล่าวนี้เป็นสิ่งยอมรับได้ยากในสังคมเสรีนิยม และรัฐประชาธิปไตย ที่สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐาน และความเสมอภาคของคนในสังคมย่อมต้องได้รับการรับประกันจากรัฐ และการเปิดกว้างของสังคมที่กลุ่มชนทุกคนย่อมได้รับการคุ้มครองเสรีภาพในการดำเนินชีวิต

แต่การพัฒนาของแนวคิด และข้อถกเถียงต่างๆ เกิดขึ้นอย่างจริงจังในทศวรรษ 1980 โดยกลุ่มนักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ และทฤษฎีการเมืองที่ตระหนักต่อการเปิดกว้างของระบบการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งทำให้ต้องย้อนกลับไปพิจารณาปัญหาทางการเมืองที่ละเอียดอ่อนกว่าอุดมการณ์ทางการเมือง นั่นก็คือ วัฒนธรรมซึ่งกำหนดหรือกำกับบุคลิกภาพทางสังคม และการดำรงอยู่ของมนุษย์ ผ่านภาษา อารมณ์ ความรู้สึก ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความเป็นสุนทรีย์ ลักษณะทางเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณี สภาวะการณ์เช่นนี้ทำให้นัยยะทางวัฒนธรรมมีเนื้อหาที่หลากหลาย และไม่สามารถแสวงหาความเข้าใจร่วมกันได้ จนในที่สุด ก็นำไปสู่ประเด็นทางการเมืองเรื่องความแตกต่างทางวัฒนธรรม

ในความเป็นจริงแล้ว ปัญหาเรื่องการกีดกันความหลากหลายทางวัฒนธรรมยังคงอยู่ และทวีความรุนแรง จนเป็นเหตุให้เกิดความตึงเครียดทางการเมืองระหว่างกลุ่มคนต่างๆ ขึ้น ในขณะที่ความพยายามของแนวคิดพหุวัฒนธรรมนิยม คือ ความต้องการธำรงรักษาความแตกต่างทางวัฒนธรรมให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้ บรรดานักทฤษฎีพหุวัฒนธรรมนิยมส่วนใหญ่จึงนำเสนอเกี่ยวกับการเมืองเรื่องการรับรู้ (The Politics of Recognition) เป็นทางออกสำคัญเพื่อให้ตระหนัก และรู้จัก

ผู้อื่นมีความสำคัญเทียบเท่ากับการเข้าใจสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การเมือง เรื่องการรับรู้ เป็นหัวใจสำคัญของการธำรงรักษาความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรม เพราะว่าการรับรู้ผู้อื่น และความหลากหลายย่อมเกิดขึ้นภายใต้ความเข้าใจในความเสมอภาคของพลเมืองของรัฐ และการคุ้มครองสิทธิในการดำเนินชีวิตทางวัฒนธรรมของแต่ละบุคคลอีกด้วย และเป็นทางออกให้แก่ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองในระบอบประชาธิปไตย และการยอมรับความแตกต่างในเรื่องอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่อย่างหลากหลายในสังคม (เกษม เพ็ญภินันท์, 2552 : 17-18)

ประเภทของความหลากหลาย

การแบ่งความหลากหลายเป็น 3 ลักษณะ หรือระยะ มิได้หมายความว่า ลักษณะทั้งสาม แยกขาดจากกันชัดเจน แต่ซ้อนทับกันอยู่ และมีได้หมายความว่า โนที่สังคมหลากหลายดังกล่าว จะเกิดขึ้น และคลี่คลายในทุกสังคมในช่วงเวลาเดียวกัน (ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช, 2552 : 20-26)

1. หลอมรวมความหลากหลายเป็นหนึ่งใน (Homogeneity/Uniformity) ในช่วงต้นๆ ของสังคมสมัยใหม่ ไม่ว่าจะป็นรัฐประชาธิปไตย รัฐสังคมนิยม หรือรัฐเอกราชที่ปลดปล่อยตัวเองจากประเทศเจ้าอาณานิคม จะมองความหลากหลายทางวัฒนธรรมด้วยความเคลือบแคลงใจเพราะนัยยะของความหลากหลายทางวัฒนธรรมคือ ความไม่เท่าเทียมกัน อันเป็นมรดกตกค้างมาจากสังคมก่อนสมัยใหม่ ความหลากหลายกลายเป็นความเหลื่อมล้ำต่ำสูง ที่แบ่งคนในสังคมออกเป็นชั้นๆ หรือความแตกสามัคคีที่บั่นทอนพลังในการต่อสู้กับเจ้าอาณานิคม

2. ประนอมปรองดองความหลากหลาย (Diversity) กลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ ตระหนักว่าการเสียดุลอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่ออุดมการณ์อันสูงสุดภายใต้ชื่อเรียกต่างๆ กัน ไม่ว่าจะป็นประชาธิปไตย สังคมนิยม เอกราชของชาติ ในที่สุดคือ การยอมให้กับวัฒนธรรมกระแสหลัก เอกภาพจึงกลายเป็นเอกราชที่ปฏิเสธความแตกต่างประชาธิปไตยกลายเป็นพวกมากลากไปที่ไม่เคารพเสียงข้างน้อย

3. ผสมผสานพันทาง (Hybridity) การเลือกตีความการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในกรอบแคบๆ และตายตัวที่มองเห็นอัตลักษณ์วัฒนธรรมของกลุ่มต่างๆ อย่างหยุดนิ่งตายตัว ก่อให้เกิดแนวโน้มที่จะมองกลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ แยกขาดจากกันชัดเจนไม่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ต่างคนต่างอยู่ไม่ข้องแวะกัน กลายเป็นรูปแบบการใช้ชีวิตเฉพาะกลุ่มที่อิงอยู่กับอัตลักษณ์สำเร็จรูปทางวัฒนธรรม การยอมรับทางวัฒนธรรมจึงมีความหมายตื้นๆ จำกัดอยู่เพียงเสื้อผ้า เครื่องประดับของตกแต่งบ้านเรือนอาคารสถานที่ตลอดจนอาหารที่เชื่อว่าเป็นตัวแทนอัตลักษณ์วัฒนธรรมของกลุ่มนั้นๆ ด้วยเหตุนี้ จึงมีความพยายามที่นิยามความหลากหลายทางวัฒนธรรมใหม่ โดยเสนอว่าควรจะมองความหลากหลายในลักษณะผสมผสานแบบพันทาง (Hybridity) เน้นลักษณะพลวัต และการผสมผสานของอัตลักษณ์ ซึ่งไปไกลกว่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมในกรอบของความหลากหลายทางชีวภาพที่มองอัตลักษณ์วัฒนธรรมอย่างตายตัว และเป็นหนึ่งเดียว และที่สำคัญคือ แนวคิดผสมผสานแบบพันทางทางวัฒนธรรมจะปฏิเสธความคิดสารัตถะนิยมที่เชื่อว่ากลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ มีอัตลักษณ์อันเป็นลักษณะเฉพาะกลุ่มติดตัวมาแต่กำเนิดหรือโดยธรรมชาติ โดยเสนอว่าอัตลักษณ์เป็นสิ่งประกอบสร้างทางสังคม เป็นการเลือก คัด ตัด ต่อ ปรับ แปลง เสริม แต่ง

ลักษณะบางประการ และอุปโลกน์ให้กลายเป็นอัตลักษณ์ประจำกลุ่มวัฒนธรรม และมีการเปลี่ยนแปลงสภาพอยู่ตลอดเวลา

การปลูกฝังทางวัฒนธรรม (Enculturation)

วัฒนธรรมกับสังคม หากเปรียบเทียบกัน ก็เปรียบเสมือนเหรียญอันเดียวกัน แต่มีสองด้าน ซึ่งหมายความว่า วัฒนธรรมกับสังคมนั้นจะต้องเป็นสิ่งที่ไปด้วยกันควบคู่กันไปเสมอ สังคมอยู่เพราะมีวัฒนธรรม วัฒนธรรมมีได้ก็เพราะมีสังคม วัฒนธรรมเป็นแบบแผนพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ สังคมเป็นกลุ่มของคน อาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมเป็นแบบแผนหรือวิถีชีวิตของคนในสังคม เป็นสิ่งวัดตัวกำหนดความเจริญหรือความเสื่อมของสังคม

วัฒนธรรมทำให้มนุษย์มีความแตกต่างไปจากสัตว์ ทั้งนี้ เพราะมนุษย์เท่านั้นที่เป็นผู้มีความรู้ วัฒนธรรม สัตว์ไม่มี มนุษย์เป็นผู้สร้างวัฒนธรรม ในขณะที่สัตว์ไม่สามารถสร้างวัฒนธรรมได้ โดยมีเหตุผลดังนี้

1) มนุษย์มีมันสมองที่ชาญฉลาดกว่าสัตว์ มนุษย์มีปัญหา รู้จักคิดประดิษฐ์สิ่งต่างๆ เพื่อเอื้ออำนวยความสะดวกต่อการดำรงชีวิต

2) มนุษย์มีภาษาที่สามารถใช้สื่อสารกันได้อย่างกว้างขวาง ภาษาเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของคน จากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมของสังคมใดๆ ก็ตาม เป็นสิ่งที่เราไม่ควรนำมาเปรียบเทียบกัน วัฒนธรรมของสังคมใดก็ย่อมเหมาะสมกับสังคมนั้น ไม่มีวัฒนธรรมของใคร สูง ต่ำ ดี เลว ไปกว่ากัน ในการศึกษาเรื่องวัฒนธรรมนั้น เราไม่มีเกณฑ์สากลใดๆ มาเป็นเครื่องวัด หรือบอกความเป็นมาตรฐานของวัฒนธรรมได้

การปลูกฝังทางวัฒนธรรม เป็นกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม หรือรูปแบบของพฤติกรรมในด้านต่างๆ ของคนรุ่นเก่าให้กับคนรุ่นใหม่ของสังคม ทำให้คนรุ่นใหม่ที่เกิดมาในสังคมหนึ่งๆ ตกอยู่ในวัฒนธรรมที่คนรุ่นเก่าๆ ช่วยกันสร้างขึ้นมาใช้ กระบวนการปลูกฝังสั่งสอนให้คนอยู่ในกรอบของวัฒนธรรมใดๆ น่าจะเป็นกระบวนการเดียวกับกระบวนการขัดเกลาทางสังคมซึ่งเป็นคำศัพท์ที่ใช้ในวิชาสังคมวิทยา

กระบวนการปลูกฝังทางวัฒนธรรมให้แก่บุคคลเป็นกระบวนการที่เกิดในวัยต้นๆ ของบุคคล เริ่มมาตั้งแต่บุคคลเริ่มกระบวนการเรียนรู้ และจะค่อนข้างเข้มข้นในระยะแรกๆ ของการปลูกฝัง และเบาบางลงในวัยที่บุคคลเติบโตเป็นผู้ใหญ่ และเป็นตัวของตัวเอง (Foster, 1969 : 37-40) เมื่อมีสมาชิกรุ่นใหม่เกิดขึ้นในครอบครัว บุคคลผู้นั้นก็จะทำหน้าที่เป็นผู้ปลูกฝังวัฒนธรรมของสังคมให้กับผู้มาใหม่ต่อไป ในวัยผู้ใหญ่กระบวนการทางวัฒนธรรมที่จะเกิดขึ้นกับบุคคลใดๆ จะไม่ใช่กระบวนการปลูกฝังทางวัฒนธรรมแบบเดิมอีกต่อไป เพราะบุคคลเหล่านั้นได้มีความรู้ และประพฤติดตามกฎเกณฑ์ของสังคมได้แล้ว

ดังนั้น การปลูกฝังทางวัฒนธรรมจึงหมายถึง กระบวนการได้มาซึ่งวัฒนธรรมของสังคมหรือบุคคล บางครั้งคำนี้มีความหมายเฉพาะการได้มาซึ่งรูปแบบวัฒนธรรมใหม่ในวัยผู้ใหญ่ทำนองเดียวกับการปลูกฝังทางสังคม (Socialization) ในวัยเด็ก อย่างไรก็ตามคำว่า Enculturation และ Socialization มีความหมายเดียวกัน คือ กระบวนการได้มาซึ่งวัฒนธรรมของมนุษย์ตลอดชีวิต

ข้อแตกต่างมีเพียงว่า นักมานุษยวิทยาวัฒนธรรมมักใช้คำว่า Enculturation ในขณะที่นักสังคมวิทยา มักใช้คำว่า Socialization (อุทัย หิรัญโต, 2526: 58) เช่นเดียวกับ (วชิราภรณ์ วรรณดี, 2534 : 120) ให้ความหมายของการปลูกฝังทางวัฒนธรรมว่า หมายถึง การถ่ายทอด และรับเอามรดกสังคมไว้ ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ด้วยการถ่ายทอดจากผู้อื่น ด้วยการจดเป็นหนังสือ ด้วยการอบรมสั่งสอน หรือ ด้วยการเอาแบบอย่างกัน เป็นต้น

การปลูกฝังทางวัฒนธรรม เริ่มต้นแนวคิดจากการที่มนุษย์มีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา มนุษย์มีความสามารถด้านการติดต่อสื่อสาร การเคลื่อนไหวทางสรีระในลักษณะต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความสามารถทางด้านสติปัญญา ความรู้สึกนึกคิด ซึ่งช่วยให้มนุษย์มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมมากที่สุด และยังช่วยให้มนุษย์สามารถถ่ายทอดค่านิยมทางสังคม หรือค่านิยมของตนเอง จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งได้ จึงเกิดเป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม (วิกร ตันพุกโฉม, 2536 : 106-107)

Mead (อ้างถึงใน Haviland, 1991: 333) ได้แบ่งการปลูกฝังทางวัฒนธรรมออกเป็น 3 รูปแบบ คือ

1) Post-Figurative ได้แก่ การบอกเล่าต่อกันมาในสังคมดั้งเดิมของชนกลุ่มหนึ่ง การถ่ายทอดโดยการบอกเล่าจากผู้สูงอายุกว่าไปสู่สมาชิกของกลุ่ม เช่น บรรพบุรุษเล่าสู่ลูกหลาน เป็นต้น

2) Co-Figurative ได้แก่ การเรียนรู้หรือการได้รับถ่ายทอดจากคนรุ่นราวคราวเดียวกัน เป็นเพื่อนกัน

3) Pre-Figurative ได้แก่ การที่คนรุ่นใหม่ที่มีความรู้ดีกว่าเป็นผู้ถ่ายทอดให้ ซึ่งผู้ใหญ่ อาจจะเรียนรู้จากลูกหลานซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ที่มีความรู้ความสามารถสอนให้

นอกจากนั้น Herskovits (อ้างถึงใน Haviland, 1991: 28) ได้กล่าวว่า Enculturation เป็นกระบวนการที่อาจเจตนา (Conscious) หรือไม่เจตนา (Unconscious) อาจเป็นในลักษณะที่มีรูปแบบเป็นทางการ (Formal) หรืออาจเป็นในลักษณะเงื่อนไขหรือข้อตกลงของสังคม (Social Conditioning) หรืออาจเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องหรือแทรกอยู่กับประเพณีก็ได้ ผลการศึกษาวิจัยของ Herskovits พบว่า กระบวนการปลูกฝังทางวัฒนธรรมเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมของแต่ละบุคคล ตั้งแต่ช่วงแรกๆ ของชีวิต เป็นวิธีการใช้เทคนิคที่ทำให้เกิดการรักษาวินัยวัฒนธรรมให้คงอยู่ แต่ในขณะเดียวกันกระบวนการต่างๆ นั้น เป็นในลักษณะของความเชื่อเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม และพิธีกรรมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา

อย่างไรก็ตาม สำหรับกระบวนการปลูกฝังทางวัฒนธรรม เป็นการสืบทอดอยู่ตลอดเวลา ซึ่ง อมรา พงศาพิชญ์ (2534 : 31) กล่าวว่า การปลูกฝังทางวัฒนธรรมคือ การสอนให้คนรุ่นหลัง รู้ถึงระบบสัญลักษณ์ของสังคม ซึ่งได้เคยมีการตกลงกันไว้ว่าประกอบด้วยอะไรบ้าง การที่สมาชิกในสังคมเห็นพ้องต้องกันว่าควรจะทำอะไรปฏิบัติแบบใดนั้น มิได้มีการตกลงกันในรายละเอียดทุกเรื่อง ข้อตกลงคือการกำหนดหลักใหญ่ๆ กำหนดแนวความคิดที่สำคัญไว้ เมื่อทุกคนรู้ถึงหลักใหญ่ๆ นี้แล้วก็จะประพฤติปฏิบัติได้ง่ายขึ้น หลังจากที่สมาชิกของสังคมใช้ยึดถือเป็นแนวประกอบการประพฤติปฏิบัติ สิ่งนี้ก็คือบรรทัดฐาน และค่านิยม บรรทัดฐานคือแนวทางการปฏิบัติที่สมาชิกของสังคมส่วนใหญ่ยึดถือ และค่านิยมคือความคิด และแนวปฏิบัติที่สมาชิกของสังคมส่วนใหญ่เห็นว่าถูกต้องดีงาม

รูปแบบการปลูกฝังทางวัฒนธรรม (สนิท สมักรการ, 2549: 23-24)

1) การผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation) การผสมผสานทางวัฒนธรรม เป็นปรากฏการณ์ทางด้านวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง จะเกิดเมื่อคนสองกลุ่มที่มีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มาติดต่อกัน ซึ่งแต่ละกลุ่มอาจจะมีอิทธิพลซึ่งกัน และกันได้ หากการติดต่อกันเป็นเพียงระยะเวลา สั้นๆ ก็อาจไม่มีผลกระทบต่อกันมากนัก แต่ถ้าหากคนสองกลุ่มติดต่อกันเป็นระยะเวลายาวนาน ก็จะมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หรือเกิดผลกระทบขึ้นได้ ซึ่งผลกระทบนี้อาจเกิดขึ้นกับ ทั้งสองฝ่ายหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็ได้ การผสมผสานทางวัฒนธรรม เป็นกระบวนการที่อาจจะเกิดขึ้นเร็ว หรือช้าก็ได้ ขึ้นอยู่กับระยะที่ติดต่อกันขึ้น ขึ้นอยู่กับความเหมือนหรือความต่างต่างกันของ วัฒนธรรมทั้งสอง หากวัฒนธรรมทั้งสองกลุ่มมีความคล้ายคลึงกันก็อาจทำให้เกิดการผสมผสานได้ง่าย และเร็วขึ้น ในทางตรงกันข้าม หากวัฒนธรรมของทั้งสองกลุ่มมีความแตกต่างกันมาก ก็อาจมีผลทำให้ การผสมผสานทางวัฒนธรรมนั้นยาก และช้ามากขึ้น

กระบวนการในการผสมผสานทางวัฒนธรรม อาจออกมาในรูปแบบของการแพร่กระจาย ทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion) และ/หรือการขอยืมทางวัฒนธรรม (Cultural Borrowing) นอกจากนี้ ความหมายของการผสมผสานทางวัฒนธรรม บางครั้งอาจจะหมายถึงการปรับตัวให้เข้ากับ วัฒนธรรมใหม่ที่เราเป็นสมาชิกอยู่ก็ได้ การผสมผสานทางวัฒนธรรมเป็นปรากฏการณ์ที่ถือว่า มีความ จำเป็นอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบัน เพราะมนุษย์ทั่วโลกมีการติดต่อสัมพันธ์กันมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็น ทางด้านการค้า การทูต การสื่อสาร การคมนาคมขนส่ง หรือแม้แต่การทำสงคราม เป็นต้น

การกลืนกลายทางวัฒนธรรม (Assimilation) กระบวนการกลืนกลายทางวัฒนธรรมเป็น กระบวนการที่เกิดขึ้นเมื่อคนสองกลุ่มที่มีวัฒนธรรมที่ต่างกันติดต่อกันยาวนานและต่อเนื่อง จนกระทั่ง ได้มีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเดิมและหันไปรับวัฒนธรรมใหม่ทั้งหมด กระบวนการกลืนกลายทาง วัฒนธรรมมีสองระดับ ได้แก่

(1) กระบวนการกลืนกลายทางสังคม (Social Assimilation) ซึ่งหมายถึง การรับ เอาวัฒนธรรมของคนอื่นมาเป็นของตนทั้งหมด ภายหลังจากที่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างยาวนาน และต่อเนื่อง

(2) กระบวนการกลืนกลายทางชีวภาพ (Biological Assimilation) หมายถึง การที่ คนต่างวัฒนธรรมกันมาแต่งงานกัน และมีลูกด้วยกัน ซึ่งกระบวนการกลืนกลายทางชีวภาพนี้จัดเป็น กระบวนการกลืนกลายทางวัฒนธรรมที่สมบูรณ์ที่สุด เพราะสมาชิกที่เกิดมาใหม่เป็นผลมาจากการ กลืนกลายทางชีวภาพ หรือการสมรส นั้นเอง

3) การบูรณาการทางวัฒนธรรม (Cultural Integration) การที่สังคมประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์มากมายหลายกลุ่ม โดยที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จะต้องปฏิบัติตามวัฒนธรรมหลัก ของสังคมนั้น แต่ในขณะเดียวกันกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เหล่านั้น ก็ยังคงประพฤติปฏิบัติตามหลัก การของวัฒนธรรมของตนอยู่เหมือนเดิม และสามารถอยู่ร่วมกันกับคนอื่น ๆ ในสังคมได้โดยไม่มี ความขัดแย้ง

การปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม

อมรา พงศาพิชญ์ (2540 : 10-12) ได้พิจารณาถึงปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Interaction) ซึ่งมีทั้งลักษณะที่สอดคล้อง และขัดแย้ง และมีรายละเอียดที่แตกต่างกัน ในการอธิบาย

กระบวนการที่เกิดขึ้น ดังต่อไปนี้

1. การปรับตัว (Adaptation) การศึกษาเรื่องการปรับตัวนี้อาจศึกษาจากด้านการปรับตัวทางชีวภาพ และการปรับตัวทางวัฒนธรรม ผู้ที่ใช้คำว่าปรับตัวมักจะใช้ในความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่ศึกษาซึ่งอาจเป็นมนุษย์ และสัตว์กับสภาพแวดล้อมรอบตัว (Habitat) การศึกษาในลักษณะนี้มักเป็นการพิจารณาเชิงประวัติศาสตร์ว่าได้มี (ก) การเปลี่ยนแปลงเพื่อจัดระบบความสัมพันธ์ให้สอดคล้องกัน (ข) การปรับเปลี่ยนตัวมนุษย์หรือสัตว์เพื่อให้ความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมเป็นความสัมพันธ์ที่เหมาะสม หรือ (ค) การปรับสภาพแวดล้อมเพื่อให้อัดคล้องกับสภาพของมนุษย์หรือสัตว์ การใช้คำว่าปรับตัวจึงมักใช้ในความหมายของการปรับเปลี่ยนส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือหลายส่วนเพื่อให้อัดคล้องตัว

ถ้าพิจารณาเรื่องการปรับตัวทางวัฒนธรรมย่อมาความหมายว่า วัฒนธรรมในที่นี้ใช้ในความหมายที่รวมทั้งวัฒนธรรมในรูปวัตถุ และวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ ซึ่งรวมถึงระบบความคิด ความเชื่อ วิถีชีวิต และพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม ในการพิจารณาเรื่องการปรับตัวทางวัฒนธรรมนี้ Cohen (1968) เสนอข้อคิดว่า

- 1) การศึกษาเรื่องการปรับตัวทางวัฒนธรรมควรพิจารณาองค์ประกอบด้านศิลปวัฒนธรรม และสังคมวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิต
- 2) องค์ประกอบต่างๆ ของวัฒนธรรมเรียงร้อยประสานเข้าเป็นวัฒนธรรมที่มีลักษณะเป็นองค์รวม มีลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคมวัฒนธรรม
- 3) การปฏิสัมพันธ์กับสังคมข้างเคียง หรือการค้นพบสิ่งใหม่ภายในสังคมตนเองจะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนเพื่อการคงอยู่ของสังคมวัฒนธรรมนั้นๆ
- 4) วัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ องค์ประกอบแต่ละส่วนมีความหมาย และสื่อความหมายที่ลึกซึ้ง และกว้างขวางกว่าข้อเท็จจริง
- 5) การดำเนินชีวิตของมนุษย์ต้องดำเนินเป็นกลุ่ม การปรับเปลี่ยนสังคมวัฒนธรรมเป็นการปรับเปลี่ยนในกลุ่มมากกว่าในระดับปัจเจกบุคคล การสืบทอดวัฒนธรรมต้องถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่งเป็นกลุ่ม การปรับตัวทางวัฒนธรรมจึงเป็นการปรับเปลี่ยนของกลุ่ม
- 6) พฤติกรรมของมนุษย์ยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ ไม่มีพฤติกรรมใดที่ไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้เลย

7) การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งมีกระบวนการ และขั้นตอน ข้อคิดทั้ง 7 ข้อดังกล่าว หมายถึง การปรับตัวที่นอกเหนือจากการปรับตัวทางชีวภาพเพื่อความอยู่รอดของเผ่าพันธุ์มนุษย์หรือสัตว์ แต่เป็นการปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นเมื่อเกิดปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมหรือกลุ่มคนอื่น ในอดีตมีการตั้งคำถามว่าการปรับตัวนี้เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทางธรรมชาติโดยสิ้นเชิง หรือเป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถกำหนดได้ ควบคุม และบังคับทิศทางได้ ปัจจุบันจะต้องยอมรับว่าการปรับตัวนี้เป็นสิ่งที่จำเป็นแต่มนุษย์สามารถควบคุมได้

2. การสังสรรค์ทางวัฒนธรรม หรือการผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation) และการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม (Assimilation) ในหัวข้อนี้จำเป็นจะต้องกล่าวไว้ว่าการแพร่กระจายวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ไม่เป็นปัญหาในช่วงเวลาที่จำนวนประชากรมีไม่มาก และความหนาแน่นของประชากรต่ำ พื้นที่บนผิวโลกมีอยู่มากพอที่จะตอบสนองการขยายตัวได้

แต่ต่อมาเมื่อจำนวนประชากรมีเพิ่มมากขึ้น การแพร่กระจายของวัฒนธรรม และชาติพันธุ์ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งมีทั้งลักษณะที่เข้ากันได้ และลักษณะที่ขัดแย้งกัน

คำว่า การสังสรรค์ทางวัฒนธรรม หรือการผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation) นี้ใช้เมื่อมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมระหว่าง 2 กลุ่มคนที่มีสังคมวัฒนธรรมต่างกัน และมีการรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน แต่ในกรณีที่สังคมวัฒนธรรมที่มีปฏิสัมพันธ์กันมีพลังไม่เท่ากัน คนกลุ่มหนึ่งจะมีแนวโน้มที่จะยอมรับวัฒนธรรมอีกกลุ่มหนึ่ง เราพบว่ากลุ่มที่วัฒนธรรมมีพลังน้อยจะถูกผสมกลมกลืนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มที่วัฒนธรรมมีพลังมากกว่า ในขณะที่เดียวกันอาจมีการแลกเปลี่ยนกันก็ได้ สุดท้ายยถาวัวัฒนธรรม 2 ชุดถูกผสมผสานกันเป็นชุดเดียวกันไม่ว่าจะมีส่วนของชุดใดมากกว่ากันก็จะเป็นการผสมผสานทางวัฒนธรรม (Assimilation) ที่เกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมนี้อาจเกิดขึ้นตามธรรมชาติหรือเกิดขึ้นด้วยความตั้งใจของฝ่ายที่มีอำนาจก็ได้

3. การบูรณาการทางวัฒนธรรม (Cultural Integration) ความคิดเรื่องบูรณาการทางวัฒนธรรมคือ การยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม และเอกลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรมด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมคือ การมีวัฒนธรรมที่หลากหลายร่วมกัน และไม่ได้มีการพยายามครอบงำซึ่งกันและกัน ในสังคมปัจจุบันเมื่อเกิดรัฐประเทศ และพบว่ามียุทธศาสตร์หลายกลุ่มตั้งถิ่นฐานอยู่ในอาณาเขตของรัฐประเทศ ถ้าปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในสังคมสมัยใหม่มีลักษณะยอมรับซึ่งกันและกันย่อมหมายความว่าเกิดบูรณาการทางวัฒนธรรม บางครั้งใช้คำว่า พหุวัฒนธรรม (Cultural Pluralism) คือ รัฐประเทศที่มีหลายวัฒนธรรม ประเทศที่เกิดขึ้นใหม่มักจะเป็นรัฐพหุวัฒนธรรม เพราะประเทศเหล่านี้เกิดขึ้นภายหลังการอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มชาติพันธุ์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ คือตัวอย่างรัฐประเทศที่ยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม และประเทศสิงคโปร์ และมาเลเซียก็ประกาศตัวเองเป็นประเทศพหุวัฒนธรรม เพราะหลังจากได้รับเอกราชจากอังกฤษได้มีการยอมรับความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ และได้กำหนดนโยบายที่ชัดเจนเกี่ยวกับเรื่องนี้

การยอมรับพหุวัฒนธรรม หมายความว่า กฎหมาย และกฎระเบียบที่ใช้ในการบริหาร หรือการจัดการมีลักษณะไม่เคร่งครัด เปิดโอกาสให้มีทางเลือกในการปฏิบัติการโดยไม่มีวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งครอบงำ (Dominant Culture) และวัฒนธรรมอื่นถูกครอบงำ (Subordinate Culture) ในการพิจารณาเรื่องพหุวัฒนธรรม รายละเอียดเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจเป็นเรื่องสำคัญ และข้อแตกต่างระหว่างกฎระเบียบที่กำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษรกับการบังคับใช้ในการปฏิบัติจริงเป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาด้วย ตัวอย่างของมาเลเซีย และสิงคโปร์เป็นตัวอย่างที่รัฐใช้คำว่าพหุวัฒนธรรมเพื่อเป้าหมายทางการเมือง แต่ในทางปฏิบัติวัฒนธรรมชุดหนึ่งยังมีบทบาทในสังคมเหนือชุดอื่น

4. ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม (Cultural Conflict) การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม และการสังสรรค์ทางวัฒนธรรมอาจสร้างความขัดแย้ง ถ้าสมาชิกในกลุ่มไม่ยอมรับซึ่งกันและกัน โดยปกติกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีความเชื่อ และภาษาพูดร่วมกันมักจะไม่มี ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม ความขัดแย้งทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นเมื่อมีการปะทะสังสรรค์ของวัฒนธรรมที่ต่างกัน การปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมนี้เกิดจากการแพร่กระจายของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งหรือทั้งสองชุด ทั้งนี้อาจเกิดจาก 1) การอพยพย้ายถิ่นของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเข้ามาสู่

อาณาบริเวณที่มีกลุ่มชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมอื่นอยู่แล้ว ถ้าการอพยพย้ายถิ่นนี้ไม่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการก็จะเป็นมิตรก็จะเกิดความขัดแย้งได้ 2) การขยายดินแดนของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เพื่อเสริมอาณาเขตของตน ซึ่งมีผลในการรุกรานกลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนแล้ว ทั้งนี้ รวมทั้งการยกทัพไปสู้รบกันดังเช่นสงครามในสมัยโบราณ หรือ 3) การล่าอาณานิคมของสังคมตะวันตก โดยกลุ่มที่มีอำนาจสามารถเข้าไปครอบครอง และเผยแพร่วัฒนธรรมของตนด้วย 4) นอกจากนี้ความขัดแย้งทางวัฒนธรรมอาจเกิดจากการแพร่กระจายวัฒนธรรมโดยการสื่อสาร ถ่ายทอดผ่านสื่อมวลชน ระบบการศึกษา และเทคโนโลยีต่างๆ

อย่างไรก็ตาม ความหลากหลายทางวัฒนธรรมมิใช่เรื่องใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้น แต่อย่างไรใด สังคมหนึ่งๆ ไม่ว่าจะในยุคใดสมัยใดย่อมประกอบด้วยกลุ่มคนหลายเผ่าพันธุ์ หลายเชื้อชาติ หลายชนชาติ หลายวัฒนธรรม จนอาจกล่าวได้ว่า ที่ใดมีสังคม ที่นั่นย่อมมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบัน ที่เป็นผลพวงอันมีเหตุสำคัญที่มาจาก การขยายตัวของกระแสโลกาภิวัตน์

แนวคิดเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์

1. ความหมายของโลกาภิวัตน์ คำว่า โลกาภิวัตน์ เป็นคำที่เกิดขึ้นปลายศตวรรษที่ 20 ราวปี ค.ศ.1980 ที่แสดงลักษณะสังคมโลกก้าวสู่การเปลี่ยนแปลงมิติวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และภาวะแวดล้อมในระดับโลก (Global) โดยผ่านระบบการสื่อสารแบบใหม่ เราเรียกว่า Hi-Tech ภายใต้คำภาษาอังกฤษว่า Globalization โดยมีกรให้คำนิยามไว้หลากหลาย นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2537 : 56-57) กล่าวว่า โลกาภิวัตน์เป็นศัพท์บัญญัติที่ราชบัณฑิตยสถานประกาศใช้อย่างเป็นทางการ เพื่อสื่อความหมายของคำว่า Globalization ซึ่งเดิมที่สาธารณชนนิยมบัญญัติศัพท์ที่แตกต่างกันขึ้นมาใช้ เช่น โลกนวัตร์ โลกาภิวัฒน์ เป็นต้น ซึ่งเวลานั้นอธิบายคำต่างๆไว้หลายนัยยะ อาทิ โลกาภิวัฒน์ หมายถึง การอภิวัฒน์หรือเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น หรือก้าวหน้ามากขึ้นตามกระแสโลก ในขณะที่ ภณ ใจสมัคร (2553 : 202) อธิบายไว้ว่า สังคมไทยรู้จักคำว่า Globalization ประมาณปี พ.ศ.2528-2530 โดยการนำเสนอของชัยอนันต์ สมุทรวณิช ที่ใช้คำว่า โลกานวัตร์ ซึ่งแปลว่า ความประทุติของโลก แต่ต่อมาใช้คำว่า โลกาภิวัฒน์ แต่แปลความหมายไม่ตรงนัก ทำให้ราชบัณฑิตยสถานบัญญัติคำว่า โลกาภิวัตน์ ซึ่งมาจากคำว่า โลก กับคำว่า อภิวัตตน ซึ่งกับภาษาอังกฤษว่า Globalization ปัจจุบัน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานบัญญัติความหมายว่า การแพร่กระจายไปทั่วโลก นั้นหมายความว่า ประชาคมโลกไม่ว่าจะอยู่ที่ใดแห่งหนใด ก็สามารถรับรู้สัมพันธ์ หรือรับผลกระทบจากสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วกว้างขวาง อันเนื่องมาจากการพัฒนาระบบสารสนเทศ (พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542)

โดยสรุป สนิท สมักรการ (2549 : 149) กล่าวว่า โลกาภิวัตน์ หมายถึงภาวะของโลกที่มีความใกล้ชิดมากขึ้นกว่าเดิม แบบที่สมัยหนึ่งเรามักจะพูดกันอยู่เสมอว่า โลกกำลังเล็กลงหรือหดตัวลงเรื่อยๆ (The World is Shrinking) คำว่าโลกเล็กลงหรือหดตัวลงไม่ได้หมายความว่า ขนาดทางภูมิศาสตร์หรือมวลรวมของโลกหดลงจริงๆ แต่หมายถึงคนที่อยู่ตามส่วนต่างๆของโลกสามารถติดต่อสื่อสาร คบหาสมาคมระหว่างกันได้สะดวกมากขึ้น เพราะความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีด้านการสื่อสารและคมนาคม คำว่าโลกเล็กลงหรือหดตัวลงเป็นเป็นคำกล่าวที่พูดกันแพร่หลายมากเมื่อประมาณ 20 ปี

มาแล้ว แต่ในปัจจุบัน (พ.ศ.2538) คำที่คิดขึ้นมาใหม่แล้วใช้กันแพร่หลายทั่วไปจนเกือบกลายเป็นแฟชั่นแล้ว ก็คือคำว่า โลกาภิวัตน์ ซึ่งก่อนที่จะมาถึงคำนี้ เคยมีการใช้คำว่า โลกานุวัตน์ มาก่อน แต่ความหมายไม่ตรงกับ คำว่า Globalization เท่าใดนัก ต่อมาราชบัณฑิตยสถานจึงบัญญัติศัพท์ให้ใช้ โลกาภิวัตน์ ซึ่งก็ใช้กันแพร่หลายในยุคปัจจุบัน

2. ลักษณะสำคัญของยุคโลกาภิวัตน์ การอธิบายถึงความหมายของยุคโลกาภิวัตน์ ในที่นี้จะยึดแนวทางการคิดทางด้านสังคมมานุษยวิทยาเป็นหลัก ซึ่งอาจตรงหรือไม่ตรงกับความหมายที่ใช้ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานก็ได้ ลักษณะสำคัญของยุคโลกาภิวัตน์ตามแนวความคิดทางด้านสังคมมานุษยวิทยา มีดังต่อไปนี้ สนิท สมักรการ (2549 : 149-152)

1) เป็นยุคที่เทคโนโลยีทางการคมนาคมและการสื่อสารมีความเจริญก้าวหน้าสูงมาก (Highly Advanced) คือ สามารถทำให้ผู้คนที่อยู่ห่างไกลกัน ตามส่วนต่างๆ ของโลก ซึ่งแต่เดิมมาแทบจะไม่ทราบข่าวคราวหรือไม่มีความรู้ความเข้าใจวัฒนธรรมที่อยู่ห่างไกลกันเลย หรือถ้าจะพอรู้บ้างก็คือการอ่านหนังสือหรือจากการเล่าถ่ายทอดจากผู้ที่มีโอกาสไปสัมผัสโดยตรง ซึ่งมีอยู่ค่อนข้างน้อย แต่ในยุคโลกาภิวัตน์ผู้คนอาจเห็นภาพเหตุการณ์ต่างๆ ผ่านทางสื่อที่ค่อนข้างจะแพร่หลายอันได้แก่ โทรศัพท์ผ่านดาวเทียมต่างๆ การเดินทางไปยังส่วนต่างๆ ของโลกก็กินเวลาน้อยลงกว่าเดิมมาก นอกจากนั้นการติดต่อสื่อสารโดยทางโทรสาร โทรศัพท์ทางไกลก็เป็นไปได้อย่างรวดเร็วมาก สิ่งต่างๆ เหล่านี้ เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่สำคัญของโลกยุคโลกาภิวัตน์ และมีผลให้เกิดปรากฏการณ์ทางสังคมตามมาอีกหลายประการ ซึ่งเท่ากับว่าโลกเล็กลงมาก

2) เป็นยุคที่ผู้คนต่างวัฒนธรรมมีโอกาสพบกันซึ่งๆ หน้ามากขึ้นอย่างที่ไม่เคยมีมาแต่ก่อน ไม่ว่าจะในยุคสมัยใดๆ การเดินทางระหว่างประเทศ การเดินทางภายในประเทศด้วยเครื่องบินเป็นที่นิยมกันแพร่หลายมาก แม้ว่าพาหนะอื่นๆ ซึ่งเคยใช้แพร่หลายมาแต่เดิม เช่น รถไฟ รถยนต์ หรือเรือยนต์ขนาดใหญ่จะยังเป็นที่นิยมของผู้คนไม่น้อยไปกว่านั้น แต่การเดินทางโดยเครื่องบิน ซึ่งแต่ก่อนเป็นเรื่องของชนส่วนน้อยผู้มีฐานะมั่นคงหรือผู้โชคดีมีอุปการะบางคนเท่านั้น ในปัจจุบันได้กลายมาเป็นพาหนะเดินทางสำหรับคนทั่วไปเสียแล้ว คนชั้นกลางที่มีรายได้พอสมควรก็อาจเดินทางโดยเครื่องบินได้ ดังเราจะพบว่าเที่ยวบินต่างๆ ไม่ว่าจะภายในประเทศหรือระหว่างประเทศก็ตามมักจะมีผู้โดยสารแน่นอยู่เสมอ จำเป็นต้องมีการจองตั๋วล่วงหน้า และบางครั้งก็ต้องจองล่วงหน้าเป็นเวลานานโดยเฉพาะในฤดูที่คนนิยมเดินทางท่องเที่ยวกันมาก

เมื่อมีการเดินทางกันมาก โอกาสที่ผู้คนจะพบกันซึ่งๆ หน้าก็มีมากขึ้น การพบเห็นธรรมเนียมประเพณีที่แตกต่างออกไป ดินฟ้าอากาศ และอาหารการกินที่แตกต่างกัน เมื่อผู้คนจำนวนมากมีโอกาสได้สัมผัสกับสิ่งต่างๆ เหล่านี้โดยตรง ผลที่ตามมาประการหนึ่งก็คือว่า ความแตกต่างที่เคยรู้สึกว่าเป็นของแปลกประหลาด ไม่น่าสนใจ ก็เปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นเรื่องธรรมดาตามากขึ้น ความรู้สึกแยกเขาแยกเราก็ลดน้อยลง อย่างน้อยที่สุดผู้คนในยุคโลกาภิวัตน์ก็มีความรู้สึกเป็นมิตรต่อกันมากขึ้น นอกจากชนบางกลุ่มที่มีหัวรุนแรงและมีวัตถุประสงค์ทางการเมืองบางประการที่จำเป็นต้องกระทำการรุนแรงจึงจะบรรลุถึงวัตถุประสงค์ดังกล่าว โดยทั่วไปแล้ว ความรู้สึกยึดมั่นในวัฒนธรรมของตนอย่างเหนียวแน่นหรือความหลงใหลชาติพันธุ์ของตน (Ethnocentrism) ได้ลดลงอย่างมากในยุคโลกาภิวัตน์

3) เป็นยุคที่ความเหลื่อมล้ำทางสังคมระหว่างกลุ่มชนต่างๆ ได้ลดน้อยลงอย่างมาก ผู้คนโดยทั่วไปมีเสรีภาพมากขึ้น และความเสมอภาคระหว่างเพศก็มีการรณรงค์ และมีความเป็นจริงมากขึ้นด้วยเช่นกัน ที่เป็นเช่นนี้สาเหตุสำคัญน่าจะมาจากการที่ผู้คนทั่วไปมีการศึกษาสูงขึ้น การติดต่อสื่อสารระหว่างกลุ่มต่างๆ ที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน อาทิ กลุ่มสตรี กลุ่มผู้ด้อยโอกาสอื่นๆ มีมากขึ้น นอกจากนั้นยังได้รับการสนับสนุนจากองค์การสหประชาชาติอีกด้วย รวมทั้งการรณรงค์อย่างแพร่หลายในเรื่องของสิทธิมนุษยชน (Human Rights) ผ่านสื่อมวลชนที่ทันสมัย และรวดเร็ว ทำให้กลุ่มผู้ด้อยโอกาสต่างๆ พากันตื่นตัว และตระหนักในบทบาทของตนในฐานะที่เป็นมนุษย์เช่นกันมากยิ่งขึ้น พันธนาการทางวัฒนธรรมที่เคยประพฤติปฏิบัติมานานปี เริ่มคลี่คลายลง พฤติกรรมการต่อสู้เรียกร้องเพื่อความเสมอภาค และเสรีภาพมีมากขึ้น และปรากฏให้เห็นเป็นชาวอยู่โดยทั่วไป แม้ว่าโดยความเป็นจริงแล้ว ความเหลื่อมล้ำระหว่างกลุ่มชนหาได้หมดไปโดยสิ้นเชิงไม่ แต่ก็มีแนวโน้มเห็นได้ชัดเจนว่า ในอนาคตอันใกล้ ช่องห่างระหว่างความเหลื่อมล้ำเหล่านี้จะลดลงไปเรื่อยๆ

4) เป็นยุคที่ผู้คนเริ่มต้นตัวในเรื่องความสูญเสียของสภาพแวดล้อมสืบเนื่องมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยคำนึงถึงความสูญเสียของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ (Natural Environment) และสภาพแวดล้อมทางสังคม (Social Environment) เป็นยุคที่ปัญญาชนและผู้คนจำนวนมากเริ่มพูดถึงคุณภาพของชีวิต (Quality of Life) กันมากขึ้นและในขณะเดียวกันก็หาทางหรือสร้างมาตรการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตขึ้นมาด้วย มีการสร้างเครื่องมือสำหรับชี้วัดคุณภาพชีวิตของผู้คนในสังคมต่างๆ ขึ้นในเชิงเปรียบเทียบ หรือกระตุ้นให้มีการพัฒนาในแนวทางที่ถูกต้อง

ความตื่นตัว และตระหนักในความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอากาศ น้ำ ความร้อน ป่าไม้ และสัตว์ป่า ที่นับวันแต่จะเป็นพิษเสื่อมโทรมลดปริมาณลงเป็นต้น จนอาจจะเป็นอันตรายต่อการดำรงชีพของมนุษย์ในอนาคต ได้ก่อให้เกิดมีการรณรงค์เพื่อสงวนรักษาทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น มีชมรมและกลุ่มต่างๆ เพื่อการนี้เกิดขึ้นมากมาย ความสะดวกในการติดต่อสื่อสารทำให้กลุ่มต่างๆ เหล่านี้สามารถทำงานและประสานงานกันได้ทั่วโลกโดยไม่ต้องกังวลในเรื่องขอบเขตทางการเมืองของแต่ละประเทศมากนัก อย่างไรก็ตาม ยังมีความคิดเห็นขัดแย้งกันอยู่ระหว่างฝ่ายที่มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจกับฝ่ายที่มุ่งอนุรักษ์สภาพแวดล้อม แต่ก็เชื่อว่าในอนาคตคงมีการตกลงกันได้ว่าจะใครควรพัฒนาในขอบเขตเพียงไรเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าของมนุษย์ในอนาคต

3. ลักษณะสำคัญของการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ จะเป็นไปอย่างรวดเร็วขึ้นมากกว่าในยุคโตสมัยโตของมนุษยชาติ โดยมีแนวโน้มของการประสมประสานกันมากขึ้น (Cultural Integration/Assimilation) แต่การเปลี่ยนแปลงก็จะเป็นไปอย่างทั่วถึงในระดับเดียวกัน แม้ว่าจะมีเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทันสมัยในการเผยแพร่ข่าวสารต่างๆ กันได้แก่ พวกเครื่องจักรคำนวณ (Computer) และเครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆ (Electronics) ก็ตาม แต่ประชาชนบางส่วนโดยเฉพาะกลุ่มที่ยากจนซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของโลกก็ยังถูกปิดกั้นจากสิ่งเหล่านี้อยู่ และบางสังคมก็ยังมึนโอบายปิดกั้นเสรีภาพเพื่อรักษาสถานภาพเดิมของกลุ่มผู้ปกครองหรือผู้มีอำนาจในสังคมอยู่ สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นไปอย่างสม่าเสมอ อย่างไรก็ตาม การเรียกร้องสิทธิต่างๆ อย่างเป็นทางการจะมีผลทำให้ความเหลื่อมล้ำทางความคิดและการติดขัดอยู่ในความเชื่อดั้งเดิมลดน้อยลง

หรือเปลี่ยนแปลงในอัตราที่เร็วขึ้น วัฒนธรรมของมนุษยชาติหรือวัฒนธรรมสากล (Universal Culture) น่าจะเกิดขึ้นได้ แม้ว่าความแตกต่างในวิถีชีวิตของคนในแต่ละสังคมจะยังคงมีอยู่ แต่ผู้คนโดยทั่วไปก็จะมองความแตกต่างเหล่านั้นด้วยความอดกลั้นมากขึ้นกว่าเดิม และใช้ประโยชน์จากความแตกต่างทางวัฒนธรรมเพื่อขยายโลกทัศน์ของตนมากกว่ามองว่าเป็นศัตรู หรือฝ่ายตรงข้ามที่ต้องปราบปรามหรือกำจัดให้หมดสิ้นไป (สนธิ สมักรการ, 2549 : 151-152)

อย่างไรก็ตาม สังคมดำเนินไปตามวิถีคิด และวิถีกระทำของบุคคลเพื่อสนองความต้องการ (Desire) ของตนเองเป็นหลัก โดยไม่ต้องการให้ผู้อื่นผู้ใดครอบงำทางความคิดและการบงการชีวิต จนทำให้เกิดความหลากหลายหรือความแตกต่างในแต่ละสังคม ซึ่งเรียกว่า พหุสังคม (Multi-Societies) แต่ต้องกำหนดเป็นกติการะเบียบกฎเกณฑ์ควบคุมสังคมให้สงบสุข และมีบทบาทหน้าที่เป็นกลไกควบคุมปฏิสัมพันธ์ทางสังคม Spencer (1874-1896) ผู้พัฒนารูปแบบวงจรการเปลี่ยนแปลง กล่าวไว้ว่า สังคมเปลี่ยนแปลงไปด้วยกันบุกรุก (Militant) และการอุตสาหกรรม (Industry) ที่เกิดจากวิวัฒนาการของอำนาจของส่วนกลาง

ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยหรือสังคมอื่นๆ มักเป็นการใช้โครงสร้างส่วนบน (Super-Structure) จากรัฐ กลไกรัฐ และวัฒนธรรมของระบบเศรษฐกิจและการเมือง เป็นตัวขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง โดยการกำหนดกติกาการเมืองเชิงโครงสร้างอำนาจทางการเมืองในระบอบการเมืองการปกครองเป็นปัจจัยสำคัญ และโครงสร้างส่วนล่าง (Economic Base) ที่เป็นเศรษฐกิจพื้นฐาน เป็นพลังการผลิต สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับกระแสโลกาภิวัตน์ (อดิศร ศักดิ์สูง, 2552) ได้กล่าวว่า นักสังคมศาสตร์เชื่อว่า โลกนี้กำลังถูกจัดระเบียบโดยสิ่งที่เรียกว่า โลกาภิวัตน์ จากการเข้าครอบงำของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลก การมีอำนาจเหนือรัฐชาติของบริษัทและองค์กรข้ามชาติ และยังเป็นกระบวนการที่ปรากฏชัดเจนในบริบทวัฒนธรรมสื่อระดับโลกและระบบสารสนเทศ รวมทั้งวัฒนธรรมการบริโภคแบบทุนนิยมที่ครอบงำโลก ซึ่งแพร่กระจายในระบบผลผลิตผ่านภาพลักษณ์ทั่วโลก และตามแนวคิดของ Toffler เห็นว่า โลกาภิวัตน์ก้าวไปสู่การปฏิวัติทางด้านเทคโนโลยี และปฏิวัติธุรกิจครั้งใหญ่ อันเนื่องมาจากสื่อสารไฮเทค ดาวเทียม และคอมพิวเตอร์ ทำให้ติดต่อกันได้รวดเร็ว ความสัมพันธ์ของมนุษย์จะสั้นเหมือนอยู่หมู่บ้านเดียวกัน ส่งผลให้เกิดการสร้างสรรค์สังคม เศรษฐกิจใหม่ อารยธรรมใหม่ กลไกคอมพิวเตอร์จะเปลี่ยนแปลงอุตสาหกรรม เศรษฐกิจ สังคมการเมืองโลก และจะทำให้มนุษย์มีวัฒนธรรมเดียวกัน เสมือนหมู่บ้านโลกหรือโลกเดียวหมู่บ้านเดียว (One World Village)

ดังนั้น สังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงไปสู่โลกไร้พรมแดนมากเท่าใด ก็ยังเห็นว่า ความมีสำนึกความเป็นตัวตนก็ปรากฏเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ กลายเป็นความหลากหลายทางสังคม (พหุสังคม) เพราะมีการเคลื่อนย้ายอพยพของผู้คนระหว่างประเทศ มีความสะดวกและรวดเร็วในการเดินทาง มีการสื่อสารกันได้อย่างฉับไวข้ามโลก มีธุรกิจและการท่องเที่ยวข้ามชาติ มีการเกิดปรากฏการณ์ใหม่ๆ เกี่ยวกับการสำนึกชาติพันธุ์ขึ้น เช่น การเกิดชุมชนคนต่างถิ่น ซึ่งปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมเจ้าของประเทศในระดับหนึ่ง (ศุภย์มานุษยวิทยาสรีนธร, 2547 : 7) การเรียกร้องสิทธิของชุมชนพลัดถิ่นในประเทศไทย เป็นต้น

ใบกิจกรรมที่ 1

รายการสถานที่ที่นักศึกษาสามารถเลือกลงพื้นที่เก็บข้อมูล

ขอบเขตของการลงพื้นที่ควรเป็นสถานที่ที่แสดงข้อมูลเกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม
อาจเป็นชุมชนในเขตพื้นที่บริการหรือสถานที่ดังต่อไปนี้

1. นิทรรศน์รัตนโกสินทร์
2. หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร
3. มิวเซียมสยาม
4. หอศิลป์ศิลปิน
5. ศูนย์ศิลปะาชีพบางไทร
6. พระราชวังบางปะอิน
7. ชุมชนสำเภาล่ม
8. บ้านศาลาแดงเหนือ
9. ชุมชนร่มเกล้า

ใบกิจกรรมที่ 2 สำรวจข้อมูล

1. นักศึกษาสนใจสำรวจข้อมูลสถานที่ใด เรื่องอะไร เพราะเหตุใด

.....
.....
.....
.....
.....

2. นักศึกษาจะค้นหาข้อมูลดังกล่าวได้อย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

3. นักศึกษาแบ่งหน้าที่ในการเก็บข้อมูลอย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

4. ลองตั้งคำถามเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูล

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

ใบกิจกรรมที่ 3

ผลการสำรวจข้อมูลชุมชน

แบบสัมภาษณ์ (หากสัมภาษณ์มากกว่า 1 คน อาจเขียนใส่กระดาษเพิ่มเติม)

1. วันที่ เวลา สถานที่
2. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ หน้าที่/อาชีพ
3. ข้อมูลส่วนตัวอื่นๆ เช่น เพศ อายุ เชื้อชาติ (ชาติพันธุ์) เป็นคนจังหวัดใด มีครอบครัวหรือไม่ รายได้ ฯลฯ

.....
.....
.....
.....

4. บันทึกข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ (จากการสอบถามด้วยคำถามที่เตรียมไว้ หรือการสนทนาระหว่าง)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

5. คำถามเพิ่มเติมเมื่อลงพื้นที่จริงและคำตอบที่ได้

.....
.....
.....
.....

6. นักศึกษาได้รับข้อมูลตามที่ตั้งใจไว้หรือไม่เพราะเหตุใด

.....
.....
.....
.....

